
MONOGRAFIE PRAWNICZE

UMOWNE ZAKAZY
PRZELEWU WIERZYTELNOŚCI
(PACTA DE NON CEDENDO)
W OBROCI KRAJOWYM
I MIĘDZYNARODOWYM

ARTUR KRZYKOWSKI

Wydawnictwo C. H. Beck

MONOGRAFIE PRAWNICZE

ARTUR KRZYKOWSKI • UMOWNE ZAKAZY PRZELEWU WIERZYTELNOŚCI
(*PACTA DE NON CEDENDO*) W OBROTCIE KRAJOWYM
I MIĘDZYNARODOWYM

Polecamy nasze publikacje z tej serii:

P. Bogdanowicz

**INTERES PUBLICZNY W PRAWIE ENERGETYCZNYM
UNII EUROPEJSKIEJ**

A. Koch

**PODWAŻANIE UCHWAŁ ZGROMADZEŃ SPÓŁEK
KAPITAŁOWYCH**

G. Rząsa

**NIEWAŻNOŚĆ POSTĘPOWANIA SĄDOWOADMINISTRACYJNEGO
JAKO PODSTAWA SKARGI KASACYJNEJ**

J. Chlebny

**POSTĘPOWANIE W SPRAWIE O NADANIE STATUSU
UCHODźCY**

M. Rośniak-Marczuk

EGZEKUCJA SĄDOWA Z INSTRUMENTÓW FINANSOWYCH

Legalis

System Informacji Prawnej

www.sklep.beck.pl

UMOWNE ZAKAZY
PRZELEWU WIERZYTELNOŚCI
(*PACTA DE NON CEDENDO*)
W OBRODIE KRAJOWYM
I MIĘDZYNARODOWYM

ARTUR KRZYKOWSKI

WYDAWNICTWO C.H. BECK
WARSZAWA 2012

Redaktor prowadzący:
Joanna Ziemiecka

© **Wydawnictwo C.H. Beck 2012**

Wydawnictwo C.H. Beck Sp. z o.o.
ul. Bonifraterska 17, 00-203 Warszawa

Skład i łamanie: Wydawnictwo C.H. Beck
Druk i oprawa: Elpil, Siedlce

ISBN 978-83-255-3559-9

ISBN e-book 978-83-255-3560-5

Spis treści

Wprowadzenie	IX
Wykaz skrótów	XV
Bibliografia	XIX
Rozdział I. Swoboda przelewu wierzytelności istniejących i przyszłych w Kodeksie cywilnym	1
§ 1. Wymiar przedmiotowy przelewu wierzytelności istniejących oraz przyszłych	1
§ 2. Wymiar podmiotowy przelewu wierzytelności istniejących oraz przyszłych	18
Rozdział II. Skuteczność zastrzeżenia umownego nieodwołującego się do obowiązku uzyskania zgody dłużnika (art. 509 § 1 KC)	23
§ 1. Uwagi wprowadzające	23
§ 2. Zbywalność i przenoszalność jako atrybuty ustawowe wierzytelności	25
§ 3. Skutek a skuteczność zastrzeżenia, o jakim mowa w art. 509 § 1 KC	34
§ 4. Skuteczność względna zastrzeżenia, o jakim mowa w art. 509 § 1 KC	37
§ 5. Ocena zastrzeżenia, o jakim mowa w art. 509 § 1 KC, w sytuacji innego aniżeli przelew rozporządzenia wierzytelnością	40
§ 6. Relacje między zastrzeżeniem umownym, o którym mowa w art. 509 § 1 KC, a zobowiązaniem będącym źródłem wierzytelności	43
§ 7. Swoboda umów jako podstawa kształtowania treści zastrzeżenia z art. 509 § 1 KC	50
Rozdział III. Zastrzeżenie umowne w postaci zgody dłużnika, o jakim mowa w art. 514 KC	59
§ 1. Bezskuteczność zawieszona cesji wbrew zastrzeżeniu wymagającemu zgody dłużnika (art. 514 KC)	59
§ 2. Porównanie skutków zastrzeżeń umownych zawartych na podstawie art. 509 § 1 KC oraz art. 514 KC	76

§ 3. Bezskuteczność zawieszona a uzależnienie przelewu od warunku potestatywnego w postaci zgody dłużnika (art. 514 KC). Porównanie	79
§ 4. Zastrzeżenie warunku potestatywnego w postaci zgody dłużnika (art. 514 KC)	82
§ 5. Sytuacja prawna warunkowego nabywcy wierzytelności w przypadku cesji wbrew zastrzeżeniu warunkowemu	87
§ 6. Ochrona warunkowego nabywcy bezwarunkowej wierzytelności	91
§ 7. Skutek kolejnego przelewu tej samej bezwarunkowej wierzytelności będącej już przedmiotem wcześniejszej warunkowej cesji (art. 514 KC)	97
§ 8. Ochrona warunkowego nabywcy w przypadku zwolnienia dłużnika z długu przez warunkowego zbywcę	100
§ 9. Kolejny przelew warunkowego prawa o nabycie bezwarunkowej wierzytelności	103
§ 10. Brak związania zastrzeżeniem umownym, o jakim mowa w art. 514 KC, kolejnego nabywcy wierzytelności	104
§ 11. Podsumowanie	106
 Rozdział IV. <i>Pactum de non cedendo</i> w projektach prawa konwencyjnego oraz modelowego. Uwagi prawnoporównawcze	
§ 1. Uwagi wprowadzające	109
§ 2. Zastrzeżenia umowne ograniczające przelew w świetle konwencji nowojorskiej UNCITRAL z 2001 r. o przelewie wierzytelności w handlu międzynarodowym	114
§ 3. Zastrzeżenia umowne ograniczające przelew w świetle prawa modelowego: Zasad UNIDROIT Międzynarodowych Kontraktów Handlowych oraz Zasad Europejskiego Prawa Kontraktów (PECL)	119
§ 4. Podsumowanie	124
 Rozdział V. Wnioski <i>de lege ferenda</i> dotyczące umownych zakazów przelewu wierzytelności (art. 509 § 1 oraz art. 514 KC)	
 Rozdział VI. Ochrona dłużnika (art. 513 KC) i nabywcy (art. 516 KC) przelewanej wbrew zastrzeżeniu umownemu wierzytelności	
§ 1. Uwagi wprowadzające	133
§ 2. Zasady ochrony dłużnika przelewanej wierzytelności wobec nabywcy (art. 513 KC)	137

§ 3. Zasady ochrony nabywcy wierzytelności wobec zbywcy (art. 516 KC)	145
§ 4. Ochrona dłużnika (art. 513 KC) i nabywcy (art. 516 KC) w przypadku przelewu wbrew zastrzeżeniu, o jakim mowa w art. 509 § 1 KC	153
§ 5. Ochrona dłużnika (art. 513 KC) i nabywcy (art. 516 KC) w przypadku przelewu wbrew zastrzeżeniu, o jakim mowa w art. 514 KC	160
Rozdział VII. Ochrona dłużnika (art. 513 KC) i nabywcy (art. 516 KC) przelewanej wierzytelności w prawie konwencyjnym oraz modelowym.	
Uwagi prawnoporównawcze	165
§ 1. Ochrona dłużnika i nabywcy w Konwencji nowojorskiej UNCITRAL z 2001 r. o przelewie wierzytelności w handlu międzynarodowym	165
§ 2. Ochrona dłużnika i nabywcy w prawie modelowym: Zasady UNIDROIT Międzynarodowych Kontraktów Handlowych oraz Zasady Europejskiego Prawa Kontraktów (PECL)	170
Rozdział VIII. Wnioski <i>de lege ferenda</i> dotyczące ochrony dłużnika wobec nabywcy (art. 513 KC) oraz ochrony nabywcy wobec zbywcy (art. 516 KC)	175
Rozdział IX. Nabycie wierzytelności pieniężnej w drodze subrogacji ustawowej i umownej wbrew umownemu zakazowi przelewu	179
§ 1. Wartość pieniężna jako przedmiot świadczenia i element wierzytelności	179
§ 2. Nabycie wymagalnej wierzytelności pieniężnej w drodze subrogacji ustawowej (art. 518 KC) wbrew zastrzeżeniom umownym (art. 509 § 1 oraz art. 514 KC)	188
§ 3. Spełnienie wymagalnego świadczenia pieniężnego przez osobę trzecią zgodnie z art. 356 § 2 KC	196
§ 4. Nabycie wierzytelności pieniężnej w drodze subrogacji umownej	199
Rozdział X. Kwestie kolizyjnoprawne. Swoboda wyboru prawa właściwego dla <i>pactum de non cedendo</i> na podstawie rozporządzenia Rzym I	207
Uwagi końcowe	213
Indeks rzeczowy	221

Wprowadzenie

Swoboda przelewu wierzytelności jest rezultatem długiego procesu ewolucyjnego¹. Dostrzeżenie w wierzytelności dobra majątkowego i dążenie do uczynienia go przedmiotem obrotu stopniowo przełamywało wyobrażenie o niemożności oderwania prawa od osoby wierzyciela i przeniesienia na inny podmiot bez zmiany jego identyczności (tożsamości). Jednocześnie podkreślano, że nie może się to odbywać kosztem uzasadnionych interesów dłużnika. Za jeden ze sposobów uzupełniających jego ochronę uznano możliwość wprowadzenia w umowie między dłużnikiem a wierzycielem zakazu przelewu. Pierwotnie rozwiązanie takie pojawiło się w § 399 niemieckiego kodeksu cywilnego (dalej jako „KC niem.” lub „BGB”)² czy w art. 164 szwajcarskiego kodeksu zobowiązań (dalej jako „KZob szwajc.”)³. Ich śladem poszedł także polski ustawodawca, opierając koncepcję zmiany wierzyciela w przeważającym stopniu na systemach o proveniencji germańskiej⁴. Podstawowym przedmiotem dalszych rozważań jest ocena skuteczności oraz konsekwencji naruszenia zastrzeżeń ograniczających swobodę cesji w obrocie profesjonalnym (art. 509 § 1 i art. 514 KC). Szczególną uwagę ze względu na funkcję gospodarczą i doniosłość praktyczną zagadnienia zbywalności poświęcono wierzytelnościom pieniężnym. Tematu nie należy jednakże zawężać wyłącznie do przelewu takich praw. Propozycje kompleksowej reinterpretacji przepisów kodeksowych *de lege lata* (art. 509 i 514 oraz art. 513 i 516 KC), jak też wskazanie kierunku zmian ustawodawczych *de lege ferenda* mają charakter uniwersalny, obejmując także problematykę związaną z wierzytelnościami niepieniężnymi.

Dominujący w doktrynie i judykaturze krajowej pogląd o skuteczności *erga omnes pactum de non cedendo*, bez względu na jego treść, jest nie tylko trudny do uzasadnienia, ale także prowadzi do wielu niekorzystnych następstw. Wątpliwości budzi zwłaszcza utożsamianie skutków takiego zakazu z wyłączeniem atrybutu zbywalności prawa majątkowego. Staje się to czynnikiem istotnie osłabiającym bezpieczeństwo obrotu i wykorzystanie wierzytelności

¹ Por. K. Zawada, w: System PrPryw, t. 6, Warszawa 2009, s. 1019.

² Bürgerliches Gesetzbuch (BGB) in der Fassung der Bekanntmachung vom 2. Januar 2002 (BGBl. I S. 42, ber. S. 2909 und BGBl. 2003 I S. 738).

³ K. Zawada, w: System PrPryw, t. 6, s. 1025.

⁴ Koncepcja ta została generalnie przyjęta także w prawie niemieckim, austriackim, szwedzkim, duńskim, szwajcarskim; por. W. Kurowski, Przelew wierzytelności w prawie prywatnym międzynarodowym, Kraków 2005, s. 34 i tam przyp. 55.

pieniężnych do finansowania zbywcy (np. w drodze faktoringu, forfaitingu, *project finance*, przelewu w celu inkasa, przelewu w celu zapłaty, przelewu w celu zabezpieczenia, sprzedaży przedsiębiorstwa, w skład którego wchodzi wierzytelności⁵). Dlatego podejmowane są różne zabiegi w celu przeciwdziałania tym ograniczeniom.

Do nurtu nowoczesnych rozwiązań wspierających te dążenia należą akty pochodzenia międzynarodowego. Są to zwłaszcza: Konwencja ottawska o faktoringu międzynarodowym z 28.5.1988 r.⁶ (dalej jako „konwencja ottawska”), Konwencja nowojorska o przelewie wierzytelności w handlu międzynarodowym z 12.12.2001 r. (dalej jako „konwencja nowojorska” lub „konwencja UNCITRAL”)⁷, a także prawo modelowe: Zasady Europejskiego Prawa Kontraktów (dalej jako „zasady PECL”)⁸ oraz Zasady Międzynarodowych Kontraktów Handlowych UNIDROIT z 2004 r. (dalej jako „zasady UNIDROIT”)⁹. Podejście to jest coraz wyraźniej dostrzegalne w krajowych porządkach prawnych, odchodzących od pierwotnych założeń¹⁰. Uwzględnienie potrzeb profesjonalnego obrotu ilustruje doskonale znowelizowany już w 1994 r. art. 354a niemieckiego kodeksu handlowego (dalej jako „HGB”)¹¹, francuski kodeks walutowy i finansowy (*Code monétaire et financier*) w brzmieniu nadanym przez rozporządzenie z 14.12.2000 r.¹², czy § 9–406 amerykańskiego *Uniform Commercial Code* (dalej jako „UCC”)¹³. Kwestie kolizyjnoprawne związane ze

⁵ Uchwała SN z 25.6.2008 r.: „Przy zawarciu umowy zbycia przedsiębiorstwa w rozumieniu art. 55¹ KC zachowują aktualność ograniczenia lub wyłączenia dopuszczalności przeniesienia poszczególnych składników tego przedsiębiorstwa wynikające z przepisów ustawy, zastrzeżenia umownego lub właściwości zobowiązania”, III CZP 45/08, OSNC 2009, Nr 7–8, s. 97, BSN 2008, Nr 6, s. 9, MoP 2009, Nr 8, s. 43.

⁶ Unidroit Convention on International Factoring (Ottawa 1988), Rzym 1988, por. www.unidroit.org.

⁷ United Nations Convention on the Assignment of Receivables in International Trade, Nowy Jork 2004, por. www.UNCITRAL.org.

⁸ Principles of European Contract Law – Part III, Ole Lando, Eric Clive, Andre Prum, Reinhard Zimmermann, Haga 2003.

⁹ Unidroit Principles of International Commercial Contracts, Rzym 2004, por. www.unidroit.org.

¹⁰ A. Wowerka, *Pactum de non cedendo* w krajowym i międzynarodowym obrocie handlowym, w: Prawo handlowe XXI wieku. Czas stabilizacji, ewolucji czy rewolucji. Księga jubileuszowa Profesora Józefa Okolskiego, Warszawa 2010, s. 1326 i nast.

¹¹ Handelsgesetzbuch (HGB) – niemiecki kodeks handlowy z 1987 r., według zmiany z 1994 r., A. Wowerka, *Pactum de non cedendo*, s. 1327 i nast.; zob. także: K. Zawada, System PrPryw, t. 6, s. 1027 i tam przyp. 53.

¹² Ordonnance No. 2000–1223 du 14 decembre 2000, por. także A. Wowerka, Faktoring w prawie francuskim – analiza unormowań z zakresu prawa prywatnego materialnego, w: Problemy Współczesnego Prawa Międzynarodowego, Europejskiego i Porównawczego, vol. VIII, A.D. MMX, s. 158.

¹³ *Uniform Commercial Code* (UCC), według brzmienia, które weszło w życie 1.7.2001 r., zob. także: w K. Zawada, w: System PrPryw, t. 6, s. 1027 i tam przyp. 55.

swobodą cesji regulowane są natomiast w państwach członkowskich przede wszystkim przez rozporządzenie Rzym I¹⁴.

W prawie modelowym, odmiennym w tej kwestii od Kodeksu cywilnego, wprowadzono dualistyczny system ograniczeń swobody przelewu z wyraźnym wyodrębnieniem wierzytelności pieniężnych. Ich autonomiczność wynika przede wszystkim z funkcji kredytowej, jaką pełnią w gospodarce. Mogą być one także wykorzystywane jako surogat świadczenia pieniężnego¹⁵. Dla wzmocnienia bezpieczeństwa obrotu nimi wprowadzono wyraźne zapisy, iż umowny zakaz przelewu odnosi skuteczność *inter partes*. W przypadku jego naruszenia odpowiedzialnym *ex contractu* względem dłużnika scedowanej ważnie i skutecznie wierzytelności będzie wyłącznie zbywca. Okoliczność, iż nabywca wiedział lub powinien wiedzieć o jego istnieniu w chwili rozporządzenia, jest irrelevantna. Inna reguła rządzi natomiast cesją wierzytelności niepieniężnych. W odniesieniu do nich *pactum de non cedendo* będzie z mocy prawa skuteczne przeciwko nabywcy. Przelew z jego naruszeniem nie będzie jednak oznaczał bezskuteczności zawieszanej ani nieważności czynności, lecz jedynie nieskuteczność wobec dłużnika.

De lege lata problematyczna jawi się obrona wciąż dominującej tezy, jako by umowny zakaz cesji, bez względu na jego treść, wpływał na utratę atrybutu zbywalności wierzytelności, stanowiąc wyjątek od art. 57 KC. Wątpliwości budzi także tendencja do łącznego ujmowania zastrzeżeń zbudowanych na podstawie art. 509 lub 514 KC, a także całkowite pominięcie kryterium w postaci charakteru prawnego wierzytelności oraz treści takiej klauzuli, mających istotny wpływ na ocenę ich skuteczności wobec nabywcy. Przeważające w doktrynie krajowej poglądy czerpiące z wykładni historycznej budzą ponadto mocny sprzeciw z dogmatycznego punktu widzenia. Teoretycznie, przy hipotetycznym założeniu, iż *pactum* zmieniałoby charakter normatywny wierzytelności nim dotkniętej, należałoby rozważyć, czy w drodze umownej można byłoby także przywrócić przenoszalność prawa mającego charakter nieprzenoszalny z uwagi na szczególnie przepis ustawy lub właściwość zobowiązania. Jeżeli strony mogłyby decydować o wyłączeniu przenoszalności ze skutecznością *erga omnes*, to czemu miałyby tego kierunku nie odwrócić. W takim wariantcie nieprzenoszalne *ex lege* prawo, za wyraźną zgodą dłużnika, odzyskiwałoby ten atrybut. Rozwiązanie takie napotyka jednakże na wyraźną przeszkodę, np. w treści art. 57 oraz art. 353¹ KC. Decydowanie o zbywalności praw należy bowiem do wyłącznej kompetencji ustawodawcy. Podkreślenia wymaga także, iż skuteczność zakazu cesji wierzytelności niepieniężnych, jaka

¹⁴ Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (WE) Nr 593/2008 z 17.6.2008 r. w sprawie prawa właściwego dla zobowiązań umownych (Rzym I), Dz.Urz. L Nr 177, s. 6.

¹⁵ Por. uzasadnienie konwencji UNCITRAL, wersja anglojęzyczna z 13.3.2001 r., sygn. A/CN.9.489, www.UNCITRAL.org [12.12.2010], s. 5.

została przewidziana w prawie modelowym (zasady UNIDROIT oraz zasady PECL), także nie jest osiągnięta poprzez pozbawienie ich atrybutu zbywalności. Skuteczność takiego *pactum* wobec nabywcy (a nie *erga omnes*) realizuje się na zupełnie innej płaszczyźnie – wyłącznie w relacji między nabywcą a dłużnikiem. Naruszenie takiego zakazu rodzi jedynie nieskuteczność rozporządzenia wobec dłużnika przy utrzymaniu ważności zobowiązania między zbywcą a nabywcą.

Teza o bezwzględnej skuteczności zastrzeżeń, bez względu na ich treść, wywołuje negatywne konsekwencje na płaszczyźnie ochrony nabywcy. Pozbawiony zostaje on podstaw do poszukiwania ochrony od zbywcy w ramach odpowiedzialności *ex contractu* za wady prawne wierzytelności (art. 516 KC). Po pierwsze, zbywcy niewątpliwie przysługuje, pomimo takiego zakazu, wierzytelność w momencie rozporządzenia i zachowuje on w pełni uprawnienie do otrzymania świadczenia od dłużnika ze skutkiem zwalnającym. Nie dochodzi tym samym do spełnienia przesłanki wskazanej w art. 516 zd. 1 KC (zbywca ponosi odpowiedzialność za to, że wierzytelność mu przysługuje). Po drugie, zastrzeżenie zgody dłużnika – *vide* art. 514 KC – będzie skuteczne wobec nabywcy jedynie wówczas, jeżeli wierzytelność jest stwierdzona pismem zawierającym wzmiankę o zakazie lub jeżeli nabywca o nim wiedział w chwili przelewu. Założenie skuteczności *pactum* opiera się zatem na pozytywnej wiedzy nabywcy o jego istnieniu. Wiedza lub łatwość jej uzyskania wyłączają jednakże możliwość domagania się od zbywcy odpowiedzialności na podstawie art. 516 zd. 1 KC. Skutkiem powszechnie przyjmowanego poglądu, iż do odpłatnego przelewu, w zakresie odpowiedzialności zbywcy wobec nabywcy, stosować należy odpowiednio przepisy o odpowiedzialności sprzedawcy wobec kupującego z tytułu rękojmi za wady prawne wierzytelności (art. 555 w zw. z art. 556 § 2 KC) jest konieczność uwzględnienia także art. 557 § 1 KC. Stosownie do jego treści sprzedawca jest zwolniony od odpowiedzialności, jeżeli kupujący wiedział o wadzie w chwili zawarcia umowy. Dodatkowo wspomnieć trzeba o konsekwencji przyjęcia powszechnie głoszonego poglądu, iż przelew wbrew zakazowi, po definitywnej odmowie zgody dłużnika, dotknięty będzie nieważnością bezwzględną. Wówczas pojawia się problem ze wskazaniem zobowiązania, w ramach którego odpowiedzialność taka mogłaby zostać zrealizowana. Najczęściej upada bowiem jako nieważny także stosunek obligacyjny będący podstawą rozporządzenia (art. 510 § 1 KC). Ilustruje to istotną dysproporcję w środkach ochrony podmiotów zaangażowanych w zmianę wierzyciela na niekorzyść nabywcy i stanowi słabość zapisów kodeksowych. Wzmacnia to postulaty dotyczące nie tylko reinterpretacji, ale także nowelizacji art. 514 oraz art. 516 i 513 KC, wykazujących genetyczną więź z zagadnieniem ochrony dłużnika wobec nabywcy oraz nabywcy wobec zbywcy. Celem zmian powinno być osiągnięcie równowagi w ochronie każdego z trzech podmiotów, które na różnym etapie biorą udział w zmianie

wierzyciela. Należy bowiem dążyć do przywrócenia równowagi między bezpieczeństwem a pewnością obrotu.

Analiza treści przepisów, stanowiska doktryny i judykatury, a także uwzględnienie rezultatów badań komparatystycznych prowadzą do określonych spostrzeżeń. Zastrzeżenie, o jakim mowa w art. 509 § 1 KC, ograniczające swobodę cesji w inny sposób aniżeli poprzez uzależnienie jej od zgody dłużnika, powinno być oceniane w pierwszym rzędzie na podstawie art. 57 § 2 KC. Wywiera ono skutek obligacyjny oraz skuteczność *inter partes*. Jest też najczęściej źródłem obowiązku zaniechania (powstrzymania się przed cesją), jaki wobec dłużnika przyjmuje wierzyciel (art. 353 § 2 KC). Przeważnie ma ono także charakter ciągły (podobnie jak np. świadczenie wynajmującego), może być odpłatne, dotyczyć całej lub jedynie części wierzytelności, jeżeli jest ona podzielna. Zasadniczo odmienne następstwa rodzi natomiast ograniczenie zbudowane na podstawie art. 514 KC. Jego konstytutywnym elementem jest konieczność uzyskania zgody dłużnika. Nawijuje ono bowiem w pierwszej kolejności do bezskuteczności zawieszony, a przy wyraźnej woli stron odstępujących od wariantu podstawowego będzie stanowić podstawę wprowadzenia warunku potestatywnego zawieszającego. Dłużnik staje się wówczas aktywnym uczestnikiem procesu zmiany osoby wierzyciela. Zgoda przy konstrukcji bezskuteczności zawieszony będzie koniecznym elementem dokonania ważnego przelewu (por. art. 63 w zw. z art. 514 oraz art. 56 KC). Przy nadaniu jej charakteru warunkowego stanie się niezbędna do wywołania skutku rozporządzającego (por. art. 89 w zw. z art. 514 oraz 56 KC). Wyraźnie zapisaną skuteczność z mocy prawa wobec nabywcy, jeżeli zostały spełnione przesłanki formalne (stwierdzenie wierzytelności pismem i wzmianka o zastrzeżeniu, chyba że nabywca o nim wie, *vide* art. 514 KC), przewidziano wyłącznie dla tego typu zobowiązania. Rozróżnienie powyższe traci na swej wyrazistości po wyrażeniu zgody. Bez względu na wariant takiego zastrzeżenia udzielona zgoda doprowadzi do zmiany strony wierzycielskiej w zobowiązaniu.

Odejście od dotychczasowych poglądów na charakter prawny i funkcje umownych ograniczeń cesji wymaga pogłębionej oceny ich wpływu na sytuację prawną dłużnika, a zwłaszcza na treść i katalog zarzutów, jakie przysługują mu w przypadku ich naruszenia. Nie będzie dysponował on w ramach art. 513 KC uniwersalnym zarzutem nieskuteczności cesji, jeżeli doszło do niewykonania zastrzeżenia, o jakim mowa w art. 509 § 1 KC, zatem nieodwołującego się do elementu zgody. Jego naruszenie uprawnia go przede wszystkim do dochodzenia odpowiedzialności *ex contractu* wobec zbywcy bądź żądania uznania bezskuteczności względnej cesji (art. 59 KC). Zasadniczo, w chwili powzięcia wiadomości o zmianie wierzyciela, dłużnikowi nie przysługuje już względem zbywcy jakiegokolwiek roszczenie o zaniechanie, którego źródłem było tego typu ograniczenie. W momencie przelewu, nawet jeżeli dłużnik o nim jeszcze nie wie, przekształca się ono z mocy prawa w roszczenie

z tytułu niewykonania zobowiązania (art. 471 i nast. KC). Z tą chwilą zmienia zatem ono treść i staje się *stricte* odszkodowawcze. W żadnym razie zarzut wywodzony z tytułu jego niewykonania nie może podważyć zmiany osoby wierzyciela. Dłużnik może także potrącić przelaną wierzytelność z roszczeniem odszkodowawczym, jakie powstaje wobec zbywcy, jeżeli zostaną spełnione wymagania wskazane w art. 513 § 2 KC. Jeżeli przedmiotem przelewu jest wierzytelność pieniężna, taka możliwość wydaje się bardzo realna. Korzystając z potrącenia, może on zatem skierować skutki naruszenia obowiązku umownego przez zbywcę, zarówno w sensie prawnym, jak i ekonomicznym, przeciwko nabywcy.

Sytuacja wygląda zdecydowanie inaczej przy naruszeniu klauzuli wymienionej art. 514 KC, uzależniającej cesję od zgody dłużnika. Ochrona przewidziana w ramach art. 513 KC nie znajduje w ogóle zastosowania. Brak zgody sprawia, iż nie dochodzi wówczas do rozporządzenia prawem i odpada potrzeba protekcji dłużnika.

Podsumowując, trudno dalej efektywnie bronić argumentów wywodzących się z wykładni historycznej¹⁶, przemawiających za skutecznością wobec nabywcy, a tym bardziej *erga omnes* ograniczeń cesji bez względu na ich treść oraz charakter wierzytelności. Reguła, iż przelew wbrew klauzuli jest bezskuteczny, powinna uzyskać status wyjątku. Jedynym przepisem uzasadniającym takie twierdzenie jest art. 514 KC. Rozwiązaniem podstawowym powinna być natomiast ważność i skuteczność rozporządzenia. Będzie tak w każdym przypadku naruszenia zastrzeżenia, które w swej treści nie odwołuje się do obowiązku uzyskania zgody dłużnika (art. 509 § 1 KC)¹⁷. Zarazem jednak konieczne jest podjęcie prac nad nowelizacją przepisów i wprowadzenie, np. wzorem przepisów modelowych (zasady PECL, zasady UNIDROIT), w miejsce monistycznego, dualistycznego modelu ograniczenia swobody cesji. Wymaga to modyfikacji zwłaszcza art. 514 KC. Potrzeba zmian jest jednakże głębsza. Kwestia skuteczności zastrzeżeń umownych wiąże się bowiem nierozdzielnie z zagadnieniem ochrony nabywcy wobec zbywcy (art. 516 KC) oraz dłużnika wobec nabywcy (art. 513 KC). Wymagają one pełnej synchronizacji i wprowadzenia elementu zależności między nimi, jakiego obecnie brakuje.

¹⁶ Por. R. Longchamps de Berier, *Zobowiązania*, Poznań 1999, s. 305 i 306.

¹⁷ Por. K. Zawada, w: *System PrPryw*, t. 6, s. 1027.

Wykaz skrótów

1. Źródła prawa

- Code Civil* francuski kodeks cywilny
- HGB *Handelsgesetzbuch*, niemiecki kodeks handlowy
- KC franc. *Code Civil*, francuski kodeks cywilny
- KC niem. (BGB) *Bürgerliches Gesetzbuch*, niemiecki kodeks cywilny
- KC ustawa z 23.4.1964 r. – Kodeks cywilny (Dz.U. Nr 16, poz. 93 ze zm.)
- konwencja nowojorska; konwencja
UNCITRAL Konwencja nowojorska o przelewie wierzytelności w handlu międzynarodowym z 12.12.2001 r. (*United Nations Convention on the Assignment of Receivables in International Trade*, Nowy Jork 2004)
- konwencja ottawska ... Konwencja ottawska o faktoringu międzynarodowym z 28.5.1988 r. (*Unidroit Convention on International Factoring*, Ottawa 1988)
- KP ustawa z 26.6.1974 r. – Kodeks pracy (t.j. Dz.U. z 1998 r. Nr 21, poz. 94 ze zm.)
- KPC ustawa z 17.11.1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (Dz.U. Nr 43, poz. 296 ze zm.)
- KSH ustawa z 15.9.2000 r. – Kodeks spółek handlowych (Dz.U. Nr 94, poz. 1037 ze zm.)
- KWU ustawa z 6.7.1982 r. o księgach wieczystych i hipotece (t.j. Dz.U. z 2001 r. Nr 124, poz. 1361 ze zm.)
- KZob szwajc. szwajcarski kodeks zobowiązań
- KZob rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z 27.10.1933 r. – Kodeks zobowiązań (Dz.U. Nr 82, poz. 599)
- PrWeksl ustawa z 28.4.1936 r. – Prawo wekslowe (Dz.U. Nr 37, poz. 282 ze zm.)
- rozporządzenie
Rzym I Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (WE) Nr 593/2008 z 17.6.2008 r. w sprawie prawa właściwego dla zobowiązań umownych (Rzym I), Dz.Urz. L Nr 177, s. 6

UCC	<i>Uniform Commercial Code</i> , amerykański kodeks handlowy
zasady PECL	Zasady Europejskiego Prawa Kontraktów (<i>Principles of European Contract Law</i>)
zasady UNIDROIT	Zasady Międzynarodowych Kontraktów Handlowych UNIDROIT z 2004 r. (<i>Unidroit Principles of International Commercial Contracts</i> , Rzym 2004)
ZastRejU	ustawa z 6.12.1996 r. o zastawie rejestrowym i rejestrze zastawów (t.j. Dz.U. z 2009 r. Nr 67, poz. 569 ze zm.)

2. Czasopisma, publikatory, piśmiennictwo

BSN	Biuletyn Sądu Najwyższego
GP	Gazeta Prawna
KPP	Kwartalnik Prawa Prywatnego
MoP	Monitor Prawniczy
NP	Nowe Prawo
OSA	Orzecznictwo Sądów Administracyjnych
OSN	Orzecznictwo Sądu Najwyższego
OSNC	Orzecznictwo Sądu Najwyższego Izba Cywilna
OSP	Orzecznictwo Sądów Polskich
PB	Prawo Bankowe
PPH	Przegląd Prawa Handlowego
PS	Prawo Spółek
Kodeks cywilny, t. 1 i t. 2	<i>Banaszczyk Z., Brzozowski A., Mojak J., Ogiegło L., Pazdan M., Pietrzykowski J., Pietrzykowski K., Popiółek W., Saffjan M., Skowrońska-Bocian E., Zaradkiewicz K., Zawada K.</i> , Kodeks cywilny. Komentarz do art. 1-449 ¹⁰ , t. 1; Kodeks cywilny. Komentarz do art. 450-1088, t. 2 (pod red. <i>K. Pietrzykowskiego</i>), Warszawa 2011
System Prawa Cywilnego	t. I, Ossolineum 1974, 1985; t. II Ossolineum 1977; t. III, cz. 1, Ossolineum 1981, cz. 2, Ossolineum 1974; t. IV Ossolineum 1986
System PrPryw	System Prawa Prywatnego, t. 1, Warszawa 2007; t. 2, Warszawa 2002, 2008; t. 3, Warszawa 2003, 2007; t. 4, Warszawa 2005, 2007; t. 5, Warszawa 2006; t. 6, Warszawa 2009; t. 7, Warszawa 2001, 2004, 2011; t. 8, Warszawa 2004, 2011; t. 9, Warszawa 2010; t. 10, Warszawa 2009; t. 11, Warszawa 2009; t. 12, Warszawa 2003, 2011;

t. 13, Warszawa 2003, 2007; t. 14A, Warszawa 2011; t. 16, Warszawa 2008; t. 17A, Warszawa 2010; t. 17B, Warszawa 2010; t. 18, Warszawa 2005, 2010; t. 19, Warszawa 2006

ZNUJ Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego

3. Inne

m.in. między innymi

nast. następna (y)

np. na przykład

orz. orzeczenie

s. strona

t.j. tekst jednolity

tj. to jest

uchw. uchwała

wyr. wyrok

Bibliografia

- Allerhand M.*, Prawo upadłościowe z komentarzem Maurycego Allerhanda, Bielsko-Biała 1994;
- Arndt K.*, Zessionsrecht, cz. 1, Rechtsvergleichung, Berlin-Lipsk 1932;
- Banaszczyk Z.*, *Brzozowski A.*, *Mojak J.*, *Ogiegło L.*, *Pazdan M.*, *Pietrzykowski J.*, *Pietrzykowski K.*, *Popiołek W.*, *Saffjan M.*, *Skowrońska-Bocian E.*, *Zaradkiewicz K.*, *Zawada K.*, Kodeks cywilny. Komentarz do art. 1–449¹⁰, t. 1; Kodeks cywilny. Komentarz do artykułów 450–1088, t. 2 (pod red. *K. Pietrzykowskiego*), Warszawa 2011;
- Bącznyk M.*, *Koziński M.H.*, *Michalski M.*, *Pyziół W.*, *Szumański A.*, *Weiss J.*, Papiery wartościowe, Kraków 2000;
- Bąk R.*, Potrącenie z zajętego rachunku bankowego, PB 1999, Nr 5;
- Bette K.*, Das Factoring-Geschäft. Praxis und Rechtsnatur in Deutschland im Vergleich zu anderen Formen der Forderungsfinanzierung, Stuttgart-Wiesbaden 1973;
- Bień W.*, Rynek papierów wartościowych, Warszawa 1998;
- Brol J.*, Zabezpieczenie wierzytelności pieniężnych, Warszawa 1996;
- Brzozowski A.*, Wpływ zmiany okoliczności na zobowiązania w prawie polskim (na tle prawa niektórych państw obcych), Warszawa 1992;
- Brügmann W.*, Die Abtretung von Forderungen aus gegenseitigen Verträgen, Hamburg 1934;
- Buczkowski S.*, w: Kodeks cywilny. Komentarz, t. II, Warszawa 1972;
- Canaris C.W.*, *Hueck A.*, Recht der Wertpapiere, Monachium 1986;
- Capitant H.K.*, De la cause des obligations, Paryż 1924;
- Chaszczyńska M.*, Pojęcie, rodzaje i charakter prawny faktoringu, PPH 1998, Nr 1;
- Chentosz M.*, *Świerczewski M.*, Usługi faktoringu a VAT, Przegląd Podatkowy 2004, Nr 9;
- Chłopecki A.*, Obrót papierami wartościowymi na rynku kapitałowym, PPH 1995, Nr 8–9;
- Chłopecki A.*, Warunki w rozumieniu art. 89 KC a warunki prawne, PPH 2001, Nr 7;
- Chudzik M.*, *Karasek J.*, *Korus K.*, *Olczyk M.*, *Porzycki M.*, Obrót wierzytelnościami, Warszawa 2006;
- Ciepla H.*, w: Komentarz do kodeksu cywilnego, Księga III, Zobowiązania, t. I, Warszawa 1998;
- Czachórski W.*, Czynnności prawne przyczynowe i oderwane w polskim prawie cywilnym, Warszawa 1952;
- Czachórski W.*, *Brzozowski A.*, *Saffjan M.*, *Skowrońska-Bocian E.*, Zobowiązania – zarys wykładu, Warszawa 2007;